

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 21.12.1981, sp. zn. Sc 1/81, ECLI:CZ:NS:1981:SC.1.1981.1

Číslo: 1/1982

Právní věta: Při náhradě za ztrátu důchodu (§ 195a zák. práce) se výše důchodu, na který by poškozenému vznikl nárok, stanoví především podle předpisů o soc. zabezp. průměrný měsíční výdělek pro výpočet tohoto důchodu se tedy u náhrady za ztrátu na starobním a invalidním důchodu zjišťuje za posledních deset let, popř. pět kalendářních roků před tím rokem, v němž vznikl nárok na důchod. Za dobu, po kterou během těchto deseti, popř. pěti roků dojde ke snížení výdělku pracovníka následkem poškození zdraví prac. úrazem nebo nemocí z povolání, se průměrný měsíční výdělek pro účely fiktivního důchodu zjišťuje podle předpisů o průměrném výdělku pro účely náhrady škody podle zákoníku práce a předpisů jej provádějících. Tak je tomu při náhradě za ztrátu na starobním nebo invalidním důchodu i v případech, kdy pracovníku byl předtím přiznán částečný invalidní důchod, a to třeba již od doby bezprostředně navazující na skončení prac. neschopnosti způsobené prac. úrazem nebo nemocí z povolání.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 21.12.1981

Spisová značka: Sc 1/81

Číslo rozhodnutí: 1

Číslo sešitu: 2-3

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Důchod, Náhrada škody v pracovním právu, Rozhlas, Služby, Televize

Předpisy: 65/1965 Sb. § 195a 121/1975 Sb. 128/1975 Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud České socialistické republiky rozhodl svým rozsudkem z 31. 3. 1977 sp. zn. 5 Cz 46/76 o stížnosti pro porušení zákona, podané generálním prokurátorem ČSR, tak, že usnesením městského soudu v Praze ze 4. 11. 1975 sp. zn. 9 Co 479/75 byl porušen zákon, toto rozhodnutí zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení a k novému rozhodnutí. V uvedené právní věci byl uplatněn nárok na náhradu za ztrátu na starobním důchodu, když předtím byl poškozenému již od doby bezprostředně navazující na skončení pracovní neschopnosti způsobené pracovním úrazem přiznán částečný invalidní důchod. K výkladu ustanovení § 195a zák. práce Nejvyšší soud ČSR v odůvodnění citovaného rozsudku uvedl: „Jenom ustanovení zákona o sociálním zabezpečení (a prováděcích předpisů) o tom, z jakého základu se starobní a invalidní důchod vyměřuje, dovolí posoudit, zda ke ztrátě ve smyslu těchto zákonných ustanovení došlo. Pojem ztráty na důchodu se totiž nedá vykládat podle jiných zákonných ustanovení než právě podle předpisů o sociálním zabezpečení, neboť jinak by se tento specifický nárok upravený zvláštním předpisem nahrazoval jakýmsi obecným nárokem na

náhradu škody podle zákoníku práce, popřípadě občanského zákoníku 3) . Jestliže tedy pracovníku po skončení pracovní neschopnosti způsobené pracovním úrazem je vyměřen částečný invalidní důchod při pracovním úrazu, je mu tento částečný invalidní důchod vyměřen z průměrného měsíčního výdělku za posledních deset let, popřípadě pět kalendářních roků před rokem, v němž mu vznikl nárok na důchod. Jestliže během doby vznikne nárok na starobní důchod, popřípadě invalidní důchod, nemůže mu vzniknout ztráta na důchodu, neboť tomu brání ustanovení § 9 odst. 4 zák. č. 101/1964 Sb. /4/, podle něhož starobní nebo invalidní (částečný invalidní) důchod toho, kdo požívá nebo již požíval některý z těchto důchodů, nesmí být vyměřen z nižšího průměrného výdělku, než je kolik činil průměrný měsíční výdělek, z něhož byl vyměřen dřívější důchod. Ke ztrátě na důchodu nemůže tedy dojít u pracovníka, kterému skončení pracovní neschopnosti vyvolané pracovním úrazem byl ihned v důsledku pracovního úrazu přiznán částečný invalidní důchod při pracovním úrazu, neboť starobní, popřípadě invalidní důchod je mu vyměřován z průměrných měsíčních výdělků před úrazem. Nedochází tu tedy ke snížení jeho výdělků následkem poškození zdraví pracovním úrazem. To proto, že důchod je vyměřen z výdělků dosahovaných v příslušném období před úrazem, tedy z výdělků nesnížených následkem poškození na zdraví pracovním úrazem.“

Nejvyšší soud Slovenské socialistické republiky svým rozsudkem z 20. 12. 1979 sp. zn. 4 Cz 27/79 rozhodl o stížnosti pro porušení zákona, kterou podal generální prokurátor SSR, tak, že rozsudkem krajského soudu v Košicích z 19. 5. 1978 sp. zn. 12 Co 152/78 a rozsudkem okresního soudu v Rožnavě z 22. 12. 1977 č. j. 6 C 687/76-27 byl porušen zákon; uvedené rozsudky soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil okresnímu soudu v Rožnavě k dalšímu řízení a k novému rozhodnutí. V této právní věci šlo o nárok na náhradu za ztrátu na invalidním důchodu, aniž předtím byl přiznán částečný invalidní důchod. K výkladu § 195a zák. práce Nejvyšší soud SSR uvedl: „Při určení výše důchodu, na který by poškozenému vznikl nárok, kdyby nebylo pracovního úrazu nebo nemoci z povoláním, je třeba vycházet především z předpisů o sociálním zabezpečení. Starobní a invalidní důchod se vypočítává u průměrného měsíčního výdělku. Ten se zjišťuje z hrubých výdělků za posledních deset let, popřípadě za posledních pět kalendářních roků před rokem, ve kterém vznikl nárok na důchod, podle toho, co je pro pracovníka výhodnější (ustanovení § 9 zákona č. 101/1964 Sb. a od 1. 1. 1976 ustanovení § 14 zákona č. 121/1975 Sb.). Proto i při posouzení oprávněnosti nároku na náhradu za ztrátu na důchodu podle ustanovení § 195a zák. práce je třeba zjistit fiktivní důchod z průměrného měsíčního výdělku za stejné období; porovnáním důchodu přiznaného pracovníkovi s fiktivním důchodem je možno zjistit, zda pracovník utrpěl ztrátu na důchodu. Za dobu, ve které došlo v uvedeném období posledních deseti, popřípadě pěti kalendářních roků ke snížení výdělku pracovníka, se pro účely fiktivního důchodu zjišťuje průměrný měsíční výdělek podle předpisů o sociálním zabezpečení s přihlédnutím k předpisům o zjišťování průměrného výdělku pro účely náhrady podle zákoníku práce a předpisů jej provádějících. Předpisy o sociálním zabezpečení totiž neposkytují dostatečný podklad pro určení průměrného měsíčního výdělku rozhodného pro zjištění fiktivního důchodu, jestliže se v rozhodném období snížil výdělek pracovníka ve srovnání s jeho výdělkem před úrazem, protože neupravují náhradu škody za ztrátu na důchodu.“

V právních věcech řešených uváděnými rozhodnutími Nejvyššího soudu ČSR a Nejvyššího soudu SSR byly některé rozdílnosti. V citovaném rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR šlo o nárok na náhradu za ztrátu na starobním důchodu, přičemž předtím byl poškozenému ihned po skončení pracovní neschopnosti způsobené pracovním úrazem přiznán částečný invalidní důchod, zatímco v rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR šlo o náhradu za ztrátu na invalidním důchodu, aniž byl poškozenému kdykoli předtím přiznán částečný invalidní důchod. V obou případech však šlo o náhradu za ztrátu na důchodu ve smyslu ustanovení § 195a zák. práce a v obou případech šlo o výkladu stejné právní otázky, totiž jak a zejména podle jakých předpisů je třeba zjistit výši důchodu, na který by poškozenému vznikl nárok, kdyby nedošlo ke snížení jeho výdělku následkem poškození zdraví pracovním úrazem (fiktivní důchod). Zatímco Nejvyšší soud SSR vyjádřil všeobecný závěr (použitelný i pro případ projednávaný Nejvyšším soudem ČSR), totiž že průměrný měsíční výdělek je třeba vždy

vypočítat podle předpisů o sociálním zabezpečení s přihlédnutím k předpisům zákoníku práce a k předpisům jej provádějícím, dospěl Nejvyšší soud ČSR k závěru, že v takovém případě, kdy poškozenému byl bezprostředně po skončení pracovní neschopnosti přiznán částečný invalidní důchod, nepřichází v úvahu výpočet průměrného měsíčního výdělku s přihlédnutím k předpisům zákoníku práce a předpisům jej provádějícím. Rozdílnost výkladu ustanovení § 195a zák. práce v uvedených rozhodnutích tedy spočívá v otázce, zda při zjišťování fiktivního důchodu je třeba vycházet vždy z předpisů o sociálním zabezpečení s přihlédnutím k předpisům zákoníku práce a předpisům jej provádějícím nebo zda v případě přiznání částečného invalidního důchodu bezprostředně od doby skončení pracovní neschopnosti lze vycházet jen z předpisů o sociálním zabezpečení.

Podle ustanovení § 27a odst. 1 zákona o organizaci soudů a o volbách soudců (jehož úplné znění bylo vyhlášeno pod č. 19/1970 Sb.) předseda Nejvyššího soudu ČSSR přikázal senátu Nejvyššího soudu ČSSR k zaujetí stanoviska otázku sjednocení výkladu ustanovení § 195a zák. práce, protože při sledování rozhodnutí nejvyšších soudů republik (§ 27 odst. 1 zákona o organizaci soudů a o volbách soudců) byla Nejvyšším soudem ČSSR zjištěna rozdílnost výkladu uvedeného ustanovení v rozhodnutí senátů Nejvyššího soudu České socialistické republiky a Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky. Ve smyslu ustanovení § 27 odst. 2 zákona č. 36/1964 Sb. (jehož úplné znění se změnami a doplňky bylo vyhlášeno pod č. 19/1970 Sb.) vyžádal si předseda Nejvyššího soudu ČSSR k této otázce ještě před jejím přikázáním senátu Nejvyššího soudu ČSSR k zaujetí stanoviska vyjádření generálního prokurátora ČSSR, předsedy Nejvyššího soudu České socialistické republiky a předsedy Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky. Vyžádána byla také vyjádření ministra práce a sociálních věcí ČSSR a Ústřední rady odborů.

Vyjádření generálního prokurátora ČSSR, ministra práce a sociálních věcí ČSSR a předsedy Nejvyššího soudu ČSR obsahovala závěr, že v takovém případě, kdy bezprostředně po skončení pracovní neschopnosti je poškozenému přiznán částečný invalidní důchod, může být fiktivní důchod zjišťován jen podle předpisů o sociálním zabezpečení. Vyjádření Ústřední rady odborů a předsedy Nejvyššího soudu SSR se odlišovala v tom, že i v takovém případě je třeba fiktivní důchod zjišťovat podle předpisů o sociálním zabezpečení, ale s přihlédnutím k předpisům zákoníku práce a k předpisům jej provádějícím.

Senát Nejvyššího soudu ČSSR zaujal podle ustanovení § 27 odst. 1 písm. c) zákona o organizaci soudů a o volbách soudců (jehož úplné znění bylo vyhlášeno pod č. 19/1970 Sb.) stanovisko k zajištění jednotného výkladu ustanovení § 195a zák. práce s těmito závěry:

Při náhradě za ztrátu na důchodu (§ 195a zák. práce) se výše důchodu, na který by poškozenému vznikl nárok (fiktivní důchod), stanoví především podle předpisů o sociálním zabezpečení; průměrný měsíční výdělek pro výpočet tohoto důchodu se tedy u náhrady za ztrátu na starobním a invalidním důchodu zjišťuje za posledních deset let, popřípadě pět kalendářních roků před tím rokem, v němž vznikl nárok na důchod, a to podle toho, co je pro poškozeného výhodnější. Za dobu, po kterou během těchto deseti, popřípadě pěti roků dojde ke snížení výdělku pracovníka následkem poškození zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, se pro účely fiktivního důchodu průměrný měsíční výdělek (pokud předpisy o sociálním zabezpečení nestanoví jinak) zjišťuje podle předpisů o průměrném výdělku pro účely náhrady škody podle zákoníku práce a předpisů jej provádějících; tak je tomu při náhradě za ztrátu na starobním nebo invalidním důchodu i v případech, kdy pracovníku byl předtím přiznán částečný invalidní důchod, a to třeba již od doby bezprostředně navazující na skončení pracovní neschopnosti způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání.

Z odůvodnění:

Předpisy o sociálním zabezpečení 5) náhradu škody za ztrátu na důchodu neupravují. Neumožňují tedy samy o sobě posoudit, zda v jejich smyslu ztráta na důchodu vznikla. Náhradu za ztrátu na důchodu upravují pracovněprávní předpisy, a to tak, že tato náhrada náleží pracovníku, který utrpěl pracovní úraz nebo u něhož byla zjištěna nemoc z povolání, a to v rozsahu, ve kterém organizace za škodu odpovídá (§ 193 odst. 1 písm. a) zák. práce). Náhrada za ztrátu na důchodu je tedy náhradou škody, která má místo za předpokladu, že dána odpovědnost organizace za škodu, že mezi škodnou událostí je příčinná souvislost a za předpokladu, že tato škoda vzniká. Odškodnitelná ztráta na důchodu vzniká za podmínek uvedených v ustanovení § 195a zák. práce, tedy tehdy, jestliže výše důchodu, na který by poškozenému vznikl nárok, je nižší než výše důchodu, na který by mu vznikl nárok, kdyby nedošlo ke snížení jeho výdělků následkem poškození zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání. Při tom jak výši důchodu, na který vznikl již nárok, tak výši důchodu, na který by vznikl nárok (fiktivní důchod) je zapotřebí posuzovat především podle předpisů o sociálním zabezpečení, neboť při náhradě škody za ztrátu na důchodu jde zejména o otázky z oblasti upravené těmito předpisy.

Účelem pracovněprávní úpravy za ztrátu důchodu je zejména umožnit poskytování náhrady škody vzniklé pracovníku v důsledku toho, že předpisy o sociálním zabezpečení nedovolují při výpočtu dávek důchodového zabezpečení vzít v úvahu částky, které je organizace povinna vyplácet jako náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti. Do průměrného měsíčního výdělku stanoveného podle předpisů o sociálním zabezpečení se nezapočítávají částky, které organizace vyplácí pracovníku (tedy také poživateli částečného invalidního důchodu přiznaného bezprostředně po skončení pracovní neschopnosti) jako náhradu škody za ztrátu na výdělku. Do tohoto průměrného měsíčního výdělku se nemohou započítávat ani částky, které vyplývají z rozdílu mezi výdělkem, kterého by pracovník dosahoval, kdyby nedošlo k jeho pracovnímu úrazu nebo nemoci z povolání, a mezi nižším výdělkem, kterého v důsledku škodné události dosahoval, popřípadě mohl dosahovat, a jež organizace pracovníku nevyplácí. Nezapočtením těchto částek do základu pro výpočet důchodu, který náleží pracovníku podle předpisů o sociálním zabezpečení, se může projevit v tom, že pracovníku náleží důchod v nižší částce, než v jaké by náležel, jestliže by u něho nedošlo ke snížení výdělku následkem poškození zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání.

Jestliže se má pro účely vyplývající z ustanovení § 195a zák. práce srovnávat mezi výší důchodu, na který poškozenému vznikl nárok, s výší důchodu, na který by mu vznikl nárok, kdyby nedošlo ke snížení jeho výdělků následkem poškození zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, nelze tedy vystačit jen s předpisy o sociálním zabezpečení, neboť ty neupravují ani výši náhrady za ztrátu na výdělku, ani povinnost brát v úvahu náhradu za ztrátu na výdělku při výpočtu dávky důchodového zabezpečení.

Dojde-li ke snížení výdělků v rozhodné době pro výpočet fiktivního důchodu (a tou je doba posledních deseti, popřípadě pěti kalendářních roků před vznikem nároku na důchod, za který náleží náhrada za ztrátu na důchodu), je třeba průměrný měsíční výdělek stanovit v první řadě způsobem, který vyplývá z předpisů o sociálním zabezpečení. To je nutné proto, že průměrný měsíční výdělek je základem, z něhož se zjišťuje výše fiktivního důchodu. Je tedy nutno stanovit tento výdělek z hrubého výdělku pracovníka (od 1. 1. 1976 viz ustanovení § 9 odst. 2 písm. c/, § 14 a § 52 zákona č. 121/1975 Sb. a ustanovení § 14 a 15 vyhlášky č. 128/1975 Sb.).

V takovém případě při (při snížení výdělků) je třeba výši průměrného měsíčního výdělku pro účely náhrady škody zjistit také tak, aby odpovídala výši výdělku, kterého by pracovník dosahoval, kdyby nedošlo ke škodné události. K tomu předpisy o sociálním zabezpečení neposkytují zásadně podklad (výjimkou je např. zjišťování hrubého výdělku účastníka odboje podle ustanovení § 14 odst. 2 a 3 vyhlášky č. 128/1975 Sb.) již proto, že náhradu škody za ztrátu na důchodu neupravují. Je proto nutné v tomto směru přihlídnout také k předpisům o zjišťování průměrného výdělku pro účely náhrady škody. To je zapotřebí již proto, že podle ustanovení § 51 nařízení vlády ČSSR č. 54/1975 Sb.

je průměrným výdělkem pracovníka před vznikem škody, způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, průměrný výdělek zjištěný podle ustanovení § 34 tohoto nařízení s výjimkou některých případů, které však v dané souvislosti není třeba uvádět. V případech, které nejsou předpisy o sociálním zabezpečení jinak upraveny, je tedy třeba zjistit pro výpočet fiktivního důchodu průměrný měsíční výdělek za rozhodné doby (posledních 10, popřípadě 5 roků před vznikem nároku na důchod), ve kterých následkem škodné události došlo ke snížení výdělku pracovníka, z hrubého výdělku (§ 31 a § 34 nařízení vlády ČSSR č. 54/1975 Sb.), zúčtovaného k výplatě rozhodné pro průměrný výdělek (§ 32 tohoto nařízení vlády ČSSR), popřípadě z pravděpodobného výdělku (§ 33 téhož nařízení vlády ČSSR), z průměrného výdělku před převedením na jinou práci (§ 52 téhož nařízení vlády) nebo z průměrného výdělku spolupracovníků (§ 58 téhož nařízení vlády ČSSR). Jestliže je tedy období posledních deseti, popřípadě pěti kalendářních roků dobou, ve které došlo ke snížení výdělků pracovníka, vypočítává se pro účely fiktivního důchodu v případech, které nejsou předpisy o sociálním zabezpečení jinak upraveny, průměrný výdělek za celé příslušné období s přihlédnutím k předpisům zákoníku práce o náhradě škody.

Uvedeným způsobem je třeba fiktivní důchod stanovit ve všech případech náhrady za ztrátu na důchodu, tedy také v případě, kdy pracovník úrazem nebo nemocí z povolání přiznán bezprostředně částečný invalidní důchod. Tomu nebránilo ustanovení § 9 odst. 4 zákona č. 101/1964 Sb. (od 1. 1. 1976 tomu nebrání ani ustanovení § 14 odst. 5 zákona č. 121/1975 Sb.), podle něhož starobní nebo invalidní (částečný invalidní) důchod toho, kdo požívá nebo již požíval některý z těchto důchodů, nesmí být vyměřen z nižšího průměrného měsíčního výdělku, než kolik činil průměrný měsíční výdělek, z něhož byl vyměřen dřívější důchod. Smyslem tohoto ustanovení je totiž zvýhodnit důchodce, jehož výdělek poklesl jen potud, že jeho důchod nesmí být vyměřen z nižšího průměrného výdělku. Toto zvýhodnění se týká všech důchodců, na které se vztahuje. Neupravuje se jím náhrada škody za ztrátu na důchodu. Zvýhodnit ve smyslu této úpravy je třeba kromě jiných také pracovníka i v tom že je dán důvod pro úplné zproštění organizace za škodu (§ 191 odst. 1 zák. práce).

Závěr, že ke ztrátě na důchodu nemůže dojít u pracovníka, kterému po skončení pracovní neschopnosti vyvolané pracovním úrazem nebo nemocí z povolání byl ihned přiznán částečný invalidní důchod, pomíjí skutečnost, že se částečný invalidní důchod v tomto případě vypočítává jen v výdělku pracovníka dosažených před škodnou událostí (posledních deset, popřípadě pět kalendářních roků), zatím co fiktivní důchod je třeba vypočítat z výdělků pracovníka, jichž by dosáhl za posledních deset, popřípadě pět kalendářních roků před vznikem nároku na příslušný důchod, za který náhrada za ztrátu na důchodu náleží. Tyto průměrné výdělky se mohou zejména při soustavném růstu průměrné měsíční mzdy i podstatněji odlišovat, a to vzhledem k tomu, že se průměrný měsíční výdělek podle předpisů o náhradě škody zjišťuje v praxi zpravidla za období jednoho kalendářního roku, zatím co průměrný měsíční výdělek podle předpisů o sociálním zabezpečení se v praxi zjišťuje zpravidla za období pěti kalendářních roků. Dojde-li ke porovnání těchto výdělků k rozdílu v neprospěch pracovníka (průměrný měsíční výdělek je nižší než hrubý průměrný výdělek), odporovalo by zásadám, na nichž je vybudován institut náhrady škody, jestliže by ztráta pracovníka tak postihující nebyla nahrazena.

Nelze konečně pominout ani nepřipustné rozdíly, k nimž by při shora uvedeném odlišném výkladu docházelo mezi poškozenými, jimž byl bezprostředně po skončení pracovní neschopnosti přiznán částečný invalidní důchod, dále pracovníky, jimž byl tento důchod přiznán až později, a pracovníky jimž tento důchod nebyl přiznán vůbec. Jestliže by při tomto jiném výkladu neměla odškodnitelná ztráta na důchodu vzniknout těm pracovníkům, jimž byl bezprostředně po skončení pracovní neschopnosti přiznán částečný invalidní důchod, zatím co ostatním uvedeným pracovníkům by vznikala, znamenalo by to, že z náhrady ztráty na důchodu by byli vyloučeni právě ti pracovníci, u kterých se následky pracovního úrazu nebo nemoci z povolání projeví dříve nebo výrazněji, což by

bylo rovněž v rozporu se zásadami úpravy náhrady škody.

Je tedy zapotřebí průměrný měsíční výdělek pro stanovení fiktivního důchodu zjistit podle předpisů o sociálním zabezpečení s přihlédnutím k předpisům zákoníku práce a předpisům jej provádějícím; tak je tomu i tehdy, jestliže pracovníku byl předtím přiznán částečný invalidní důchod, a to třeba již od doby bezprostředně navazující na skončení pracovní neschopnosti způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání.

1) tj. zejména podle zákona č. 121/1975 Sb. (ve znění zákonného opatření č. 76/1979 Sb. a zákona č. 150/1979 Sb.) o sociálním zabezpečení a vyhlášky č. 128/1975 Sb. (ve znění vyhlášky č. 81/1979 Sb.), kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení

2) zákona č. 65/1965 Sb. (jehož úplné znění se změnami a doplňky bylo vyhlášeno pod č. 55/1975 Sb.)

3) zákona č. 40/1964 Sb.

4) Zákon č. 101/1964 Sb. o sociálním zabezpečení platil do 31. 12. 1975; od 1. 1. 1976 byl nahražen zákonem č. 121/1975 Sb. o sociálním zabezpečení.

5) tj. zejména zákon č. 121/1975 Sb. (ve znění zákonného opatření č. 76/1979 Sb. a zákona č. 150/1979 Sb.) o sociálním zabezpečení